

МЕРЕЖЕВІ ОБ'ЄДНАННЯ ЯК СУБ'ЄКТИ ГРОМАДСЬКОЇ КОМУНІКАЦІЇ: ЖИТТЯ ПІСЛЯ МАЙДАНУ

Стаття присвячена дослідженню громадських організацій, що утворилися на основі Інтернет-спільнот мережі Facebook в результаті Євромайдану. Розглядаються проблеми, з якими стикаються такі об'єднання, переваги і недоліки їхньої діяльності. Проводиться аналіз різновидів громадянської активності їхніх учасників, типологізація їх за критеріями структури, функцій і форм діяльності. Перспективи розвитку таких спільнот вказують на невідворотність налагодження механізму відкритої взаємодії між їхніми активістами та владою, спрощення політичного волевиявлення громадян, та контролю над владними структурами, чому ефективно сприяє використання Інтернету і соціальних мереж.

Ключові слова: громадські організації, громадянська активність, мережеві спільноти.

Статья посвящена анализу гражданских организаций, возникших на основе Интернет-сообществ сети Facebook в результате Евромайдана. Анализируются проблемы, с которыми сталкиваются такие объединения, достоинства и недостатки их деятельности, приводятся их типология по критериям структуры, функций и форм деятельности. Перспективы развития таких общностей указывают на необходимость и неизбежность налаживания механизма открытого взаимодействия между их активистами и властью, упрощения политического волеизъявления граждан, и контроля над органами власти, чему эффективно способствует использование Интернета и социальных сетей.

Ключевые слова: общественные организации, гражданская активность, сетевые сообщества.

This article analyzes the Internet communities of Facebook and organizations, resulting after Euromaidan. Author analyzes the problems faced by these associations, given their typology by criteria of the structure, functions and forms of activity. Prospects for the development of these communities indicate the necessity and inevitability to establishing the mechanism of open communication between their activists and the government, simplification of the political will of the citizens, and control of the authorities, which effectively promotes the use of the Internet and social networks.

Key words: non-governmental organizations, civic engagement, Net communities.

Постановка проблеми. За останні 5-6 років відбулися певні зміни у ставленні жителів України до своєї громадської активності. Про це, зокрема, свідчать дані, отримані Центром Разумкова [7]. На фоні незначного зниження залучення до активної громадської діяльності (з 11 % у червні 2008 р. до 8 % у травні 2013 р.) за цей період помітно змінилися мотиви, а саме – поменшало тих, хто готовий заробляти на цьому (з 22 % до 27 %), і збільшилася частка готових до активних дій заради користі для сім'ї, близьких, суспільства в цілому (з 52 % до 64 %).

Слід зазначити, що такі зміни були зафіксовані за півроку до початку Євромайдану, який тільки

посилив їх. І, як наслідок, ми можемо спостерігати тепер діяльність величезної кількості спільнот, які утворилися не тільки на Майдані, а і в соціальних мережах, які впродовж останніх років істотно розширили комунікативні можливості громадянської діяльності. Наочним доказом цього були приклади швидкої мобілізації людей та інституцій в кризові моменти суспільного життя. Утворилося безліч волонтерських та соціально-політичних груп, які виявили неймовірну здатність до самоорганізації (наприклад, «Автомайдан», Всеукраїнське об'єднання «Майдан» та ін.) і заявили про себе як про нових повноправних суб'єктів суспільно-політичного життя.

Позаяк владні структури залишилися практично незмінними – і в плані інтересів, і в плані механізму дій, а цілі Майдану не були досягнуті в повному обсязі, мережеві співтовариства, що утворилися як представники інтересів Євромайдану, продовжують вимагати політичних, правових та інших суспільних змін, а від влади – конкретних рішень, прозорості та відповідальності. Діяльність самих громадських організацій, завдяки використанню соціальних мереж, набула прозорості, відкритості та ефективності. Наприклад, деякі проблеми, завдяки використанню соціальних мереж, волонтери сьогодні вирішують ефективніше, аніж певні департаменти і міністерства.

Актуальність проблеми вимагає достеменного дослідження як самих громадських організацій, що утворилися на основі Інтернет-спільнот, так і самих мережевих спільнот. Важливого значення набувають питання розвитку методології дослідження соціальних мереж.

Аналіз досліджень і публікацій. Соціологічним дослідженням Інтернет-спільнот в Україні займаються М. Сидоров (розробляє методи сітвого аналізу для дослідження соцмереж) [5; 6], В. Щербина (досліджує сітвову реальність в контексті соціально-історичного розвитку суспільства) [9], С. Коноплицькій (вивчає Інтернет як засіб соціальної комунікації і простір культурної дифузії) [4], С. Барматова досліджує структуру кіберпростору українського політикуму [1] та інші автори. Емпіричному вивченню громадської активності присвячені проекти Центра Разумкова та Левада-Центру [2; 7]. Політологи та юристи також не залишають поза увагою поле проблем діяльності громадських організацій [3; 8].

Мета публікації – дослідження громадських організацій, що утворилися на основі Інтернет-

спільнот; **завдання:** вивчення проблем, з якими стикаються такі об'єднання, аналіз складу і різновидів громадянської активності їхніх учасників, типологізації їх за критеріями структури, функцій і форм існування, прогнозування перспектив розвитку, а також визначення впливу на розвиток демократії і соціальні процеси в Україні.

Виклад основного матеріалу. *Методика дослідження* базувалася на якісній стратегії та включала декілька етапів. Спочатку в мережі Facebook були відібрані групи, що містять у своїй назві слово «Майдан», причому, якщо виявлялися групи-близнюки, до аналізу брався один найпопулярніший з «клонів» (таких груп, які би не дублювалися, виявилося 64). До списку бралися тільки ті об'єднання, у яких був зазначений їхній статус спільноти: «громадська організація», «спільнота», «неурядова організація», «некомерційна організація» та деякі інші, які при аналізі опису цілей їхньої діяльності виявлялися групами громадського спрямування, що декларують «цінності Майдану» і підтримку Європейського вектору спрямування розвитку України.

Далі зі списку були відібрані найпопулярніші. Оскільки чисельність учасників групи мало де є відкритою інформацією, за опосередкований критерій бралася кількість уподобань – «лайків», яких було не менше 1000 (Результати відбору подані у табл. 1). У відібраних групах проводився аналіз текстів статуту (якщо він був) і змісту публікацій у групі. У трьох із них авторка брала безпосередню участь, здійснюючи не тільки аналіз публікацій, але і включене спостереження на групових зборах у «реалі». Дослідження здійснювалося у вересні-жовтні 2014 р.

Таблиця 1

**Найпопулярніші громадські спільноти мережі Facebook,
що мають у своїй назві слово «Майдан»**

№ п/п	Назва спільноти	Значений тип спільноти	Кількість учасників	Кількість «лайків»
1.	Віртуальний Майдан	Спільнота	-	46 392
2.	Самооборона Майдану	Спільнота	-	36 883
3.	Вибір Майдану	Новини/Медіа веб-сайт	-	22 445
4.	ГроМайдан	Спільнота/Громадська організація	-	19 651
5.	Майдан Закордонних Справ	Організація	5 303	18 400
6.	АвтоМайдан – AutoMaidan	Спільнота	-	18 255
7.	Всеукраїнське об'єднання Майдан	Спільнота	-	14 223
8.	Допомога родинам загиблих на Майдані/Help to the families of the victims	Спільнота	-	14 114
9.	Майдан 18-20 февраля. Как всё было	Спільнота	-	11 264
10.	Інформаційний центр "НЕ ЗЛИЙ Майдан"	Громадська організація	-	10 045
11.	ЄвроМайдан Харків	Лобіст	-	9 199
12.	ЄвроМайдан – EuroMaidan	Громадська організація	9 159	9 159
13.	Онлайн Майдан	Спільнота	-	7 344
14.	Народне Об'єднання Майдан	Публічна особа	-	6 443
15.	Майдан. Медики	Спільнота	-	5 433
16.	Громадська рада Майдану	Спільнота	-	4 657
17.	Штаб Майдану. Дніпропетровськ	Громадська організація	-	4 583
18.	Відкритий Університет Майдану	ВНЗ	-	4 303
19.	Майдан. Одеса з тобою	Спільнота	-	4 232
20.	Майдан Харків	Спільнота/Уряд	-	3 833
21.	Инфоцентр Майдан	Некомерційна організація	-	3 753
22.	Думка Майдану	Спільнота	-	3 619
23.	Бібліотека Майдану	Спільнота	-	3 494

24.	ЄвроМайдан-Арт	Спільнота	-	3 475
25.	Допомога Пораненим Майдану	Спільнота	-	3 345
26.	Пошукова ініціатива Майдану	Громадська організація	-	3 254
27.	Майдан Харькова	Спільнота	-	2 855
28.	Майдан у кожному домі	Спільнота	441	2 819
29.	АвтоМайдан Киев – AutoMaidan Kyiv	Громадська організація	-	2 495
30.	Люстраційний комітет Майдану	Громадська організація	-	2 240
31.	Вісник психологічної служби Майдану	Спільнота	-	2 106
32.	4 козацький редут Майдану	Громадська організація	-	2 018
33.	Майдан Харьков Новости	Спільнота	-	1 836
34.	Кредитный майдан	Спільнота	-	1 792
35.	Поезія Майдану	Спільнота	-	1 717
36.	ВО «Майдан» Біла Церква	Спільнота	-	1 715
37.	Просвітницька сотня Майдану	Спільнота	-	1 694
38.	Музей Героїв Небесної Сотні Майдану	Громадська організація	-	1 675
39.	Самооборона Майдану – Волинь	Спільнота	-	1 151
40.	Центральна Рада Сотень Майдану	Громадська організація	-	1 069
41.	Культура Майдану	Спільнота	-	1 044
42.	Батальйон АвтоМайдан	Спільнота	-	1 012

Аналіз цих спільнот показав, що актуальними проблемами їхньої діяльності як громадських організацій на тепер, зокрема, є наступні: 1) питання легітимізації діяльності їх як громадських організацій, зворотний зв'язок із органами влади; 2) збереження вектору їх соціальної спрямованості, оскільки небезпека перетворення їх на виразників інтересів окремих олігархів реально існує; 3) укрупнення (злиття) мережових груп громадсько-політичного спрямування, адже спільнот-виразників схожих суспільних інтересів дуже багато, тому у своїй більшості вони дрібні й маловідомі. Існує небезпека перетворення цих груп на безпечних для себе і власних інтересів неоплачуваних активістів. Або ще гірше – слухняних провідників і пропагандистів інтересів олігархів, але які виступають під маскою самовідданих безкорисливих добродійців.

Ми пропонуємо розмежувати поняття «Інтернет-спільноти» і «мережіві громадські об'єднання»: перші – суто віртуальні утворення, а другі – похідні від них – реальні групи, що утворилися і здійснюють комунікацію в т.ч. і через Інтернет.

Аналізуючи правові аспекти діяльності мережових громадських об'єднань, можна виділити такі їхні *переваги* порівняно з іншими об'єднаннями:

1) мережіві громадські об'єднання не мають ніяких правових обмежень, окрім обмежень для інтернет-сайтів, пов'язаних із заборонаю насильства, дитячої порнографії, екстремізму і т.п. Отже, в мережі співтовариство може існувати скільки завгодно, як тільки воно переходить до конкретних дій в «реалі» (наприклад, флешмоби чи акції супротиву), воно вже підлягає правовому регулюванню з боку держави;

2) свобода входу і виходу з мережового об'єднання, відсутність примусу;

3) можливість анонімності, віртуальності;

4) ефективний пошук однодумців;

5) формальна відсутність ієрархії, декларована рівність учасників.

Серед *недоліків*, з якими стикаються учасники мережових громадських об'єднань, можна назвати наступні:

1) обмеження дискурсу однобічною аналітикою кола «френдів», що дає ілюзію об'єктивності інформації;

2) «тролінг» (анонімне деструктивне втручання в дискусію з метою розбалансувати співрозмовників) та дезінформація;

3) насадження думок авторитетними «гуру» спільноти (сайту або блогу);

4) можливість підбурювання до вчинення антисоціальних і протиправних дій.

Негативними наслідками таких впливів можуть бути соціальна дезорієнтація та криза самоідентифікації, можливість залучення необізнаних індивідів до протиправних дій.

Типологія громадських мережових об'єднань проводилася автором за наступними критеріями:

за *функціями* та цілями діяльності мережових громадських спільнот були виділені:

1) волонтерські об'єднання;

2) об'єднання інформаційно-політичного спрямування («декларативні»);

3) об'єднання громадсько-політичних дій;

4) культурно-освітні та мистецькі.

за *структурою*:

1) однощаблеві («горизонтальні»);

2) багатощаблеві («ієрархічні»);

за *формами існування*:

1) виключно віртуальні;

2) реально діючі, але ті, що використовують соціальні мережі для обміну інформацією, а також для збільшення кола прибічників.

Цікаво, що, як правило, виключно віртуальні спільноти мають однощаблеву структуру, реально діючі об'єднання (а надто ті, лідери яких балотувалися у народні депутати на парламентських виборах 2014 р.) – багатощаблеву традиційну структуру, що складалася з кількох підрозділів, ієрархічно підпорядкованих керівництву.

Перспективи розвитку мережових громадських об'єднань очевидні. Оскільки, з одного боку, Інтернет спрощує і прискорює комунікації членів спільнот, з іншого – вони вимагають налагодження зворотного зв'язку із владними структурами, прозорості і звітності щодо виконання владних

рішень і передвиборчих обіцянок, цей зв'язок повинен бути налагоджений, і саме через мережу. Хоча сьогодні лівова частка дискусій щодо змін політичного устрою точиться саме в соціальних мережах, це також «виходить в реал» і відображається в діяльності громадських організацій.

Одним із наслідків розвитку так званої «мережаної демократії» може стати впровадження персонального електронного мандату, що являє собою персоналізований голос виборця, який він подає за обрану особу та/чи партію, з правом безперешкодно і оперативно анулювати своє рішення на виборах особисто і без посередників. Технічно це виглядає як здійснення волевиявлення за допомогою електронної картки, при тому не тільки в день виборів; виборець може відкликати свій голос у будь-який час, коли визначить, що його представник не виконує передвиборчої програми або не виправдовує інші очікування виборця. Це, на думку О. Тертичного [8], повинно зняти гостроту суперечності між задекларованим правом формування владних органів і неможливістю виборців впливати на поточні політичні дії

обраних осіб, підвищить відповідальність депутатів, а також сприятиме зменшенню фальсифікацій під час виборів. У цілому таке впровадження має сприяти розвитку «прямої» (без посередників) демократії в Україні.

Що ж до розвитку мережевих громадських об'єднань, то ефективність їхньої діяльності залежить не тільки від можливостей, які надають соціальні мережі, але і від спроможності їх лідерів і активістів до консолідації і об'єднання з іншими організаціями, відмови від конфронтації, від стійкості до впливу політиків, бажаних скористатися активністю їхніх учасників.

Підсумовуючи викладене, можна зробити висновок, що мережеві громадські об'єднання, що утворилися під час Євромайдану і є носіями його цінностей, як суб'єкти громадської комунікації знаходяться на стадії інституціоналізації. Їхні проблеми, в основному, зводяться до пошуку форм прямої демократії та можливостей контролю діяльності владних органів, технічне та комунікативне підґрунтя чому створюють соціальні мережі та Інтернет.

ЛІТЕРАТУРА

1. Барматова С. П. Інформаційно-комунікативний простір політики: обґрунтування основних структурних характеристик / С. П. Барматова // Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки: Зб. наук. праць. – 2013. – № 18. – С. 27–35.
2. Волков Д. Потенциал гражданского участия в решении социальных проблем / Денис Волков, Степан Гончаров // Офіційний сайт Левада-Центру [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://www.levada.ru/sites/default/files/potencial_grazhdanskogo_uchastiya_0.pdf.
3. Задорожна М. І. Роль громадських організацій у формуванні соціального капіталу: правовий аспект / М. І. Задорожна // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://www.dbuapa.dp.ua/zbrnik/2012-02\(8\)/12zmikra.pdf](http://www.dbuapa.dp.ua/zbrnik/2012-02(8)/12zmikra.pdf).
4. Коноплицкий С. Сетевые сообщества как объект социологического анализа / Сергей Коноплицкий // Социология: теория, методы, маркетинг. – 2004. – № 3. – С. 167–178.
5. Сидоров М. В. Інтернет як простір соціогрупових відносин / Микола Сидоров // Культура і сучасність. Альманах. – № 1 (2008). – С. 163–168.
6. Сидоров М. В. Інтернет як засіб соціальної комунікації та соціального впливу / Микола Сидоров // Політичний менеджмент. – № 4 (31) (2008). – С. 119–125.
7. Соціологічні дослідження [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Центру Разумкова. – Режим доступу : http://razumkov.org.ua/ukr/socpolls.php?cat_id=16.
8. Тертичний О. В. Персональний мандат / Олександр Васильович Тертичний // Актуальні проблеми сучасного суспільства в фокусі соціології: матеріали всеукр. наук.-практ. конф., Київ, 19 берез. 2014р. – К. : Міленіум, 2014. – С. 45–49.
9. Щербина В. Н. Сетевые сообщества в ракурсе социологического анализа. Опыт рефлексии становления «киберкоммуникативного континуума» / Виктор Щербина. – Запорожье : Просвіта, Бердянський педагогічний інститут, 2001. – 228 с.

Рецензенти: Лозко Г. С., д. філос. н., професор;
Ляпіна Л. А., к. політ. н., доцент.

© Олійник О. В., 2014

Дата надходження статті до редколегії 30.10.2014 р.

ОЛІЙНИК Оксана Валеріївна – кандидат соціологічних наук, доцент кафедри соціології Національного авіаційного університету.

Коло наукових інтересів: соціальні комунікації